

Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 58.082.133
Західноукраїнського національного університету
доктору філософських наук, професору,
завідувачу кафедри політології та філософії
імені Сергія Коновала
Західноукраїнського національного університету
Чолач Тетяні Вікторівні

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

доктора політичних наук, професора,
декана факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»
Яковлева Дениса Вікторовича,
на дисертаційну роботу Приймича Андрія Павловича на тему:
«Чорний піар у виборчих кампаніях: теоретико-методологічний аналіз»,
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 052 — «Політологія»

1. Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

У сучасних демократіях виборчий процес усе виразніше перетворюється на арену інформаційного протистояння, де провідну роль відіграють технології маніпулятивного впливу. Чорний піар давно перестав бути лише ситуативним засобом дискредитації опонента і став стійким елементом виборчої комунікації, тоді як його теоретико-методологічне осмислення в українській політичній науці все ще залишається фрагментарним. Це й зумовлює нагальність системних наукових розвідок у цьому напрямі.

Стрімкий розвиток цифрових платформ і соціальних мереж докорінно змінив умови функціонування маніпулятивних технологій: вони стали витонченішими, технологічно складнішими і важче ідентифікованими. Ефективність таких технологій прямо залежить від рівня медіаграмотності суспільства та ступеня довіри громадян до демократичних інституцій, що робить наукове вивчення чорного піару важливим і в теоретичному, і в практичному вимірах.

Для України ця проблематика набуває особливої гостроти з огляду на тривалу традицію використання негативних інформаційних технологій у виборчих перегонах. Додатковим ускладнювальним чинником є агресивна інформаційна політика росії, поширення дезінформаційних наративів і пропаганди, що суттєво утруднює виявлення й нейтралізацію маніпулятивних практик у медіапросторі. Тому вивчення механізмів чорного піару є важливою складовою зміцнення інформаційної безпеки України та захисту демократичного виборчого процесу.

З огляду на викладене дисертаційна робота Приймича А. П. є актуальною і в теоретичному, і в практичному плані. Її мета — поглибити теоретичні засади вивчення чорного піару та запропонувати науково-методичні й практичні рекомендації щодо розуміння і протидії маніпулятивним технологіям у сучасному електоральному процесі — відповідає актуальним запитам вітчизняної та міжнародної політичної науки.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація є вдалою спробою комплексно опрацювати теоретичні, методичні та прикладні аспекти дослідження чорного піару у виборчих кампаніях на засадах теоретико-методологічного аналізу. На особливу увагу заслуговують авторські підходи до розуміння чорного піару як багаторівневої комунікаційної практики, що охоплює водночас інформаційний, психологічний і соціальний виміри.

Достовірність наукових результатів забезпечена ґрунтовним опрацюванням теоретичних засад проблеми, критичним синтезом праць вітчизняних і зарубіжних учених, а також аналізом спеціальної літератури з питань взаємозв'язку чорного піару, виборчих технологій і демократичних процесів. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації є обґрунтованими й достовірними, оскільки спираються на теорію політичної комунікації, результати теоретичних і прикладних досліджень, а також матеріали аналізу реальних виборчих кампаній.

Дисертант опрацював значний масив наукових джерел — бібліографія охоплює 290 позицій, що забезпечує надійну теоретичну базу дослідження. У роботі застосовано широкий методологічний арсенал: загальнонаукові та спеціальні методи аналізу і синтезу, теоретичного узагальнення й формальної логіки, а також системний, холістичний, структурно-функціональний і порівняльний підходи. Обраний інструментарій відповідає поставленим завданням і дав авторові змогу досягти визначеної мети.

Зміст роботи повною мірою розкриває обрану тему, її структура підпорядкована поставленим завданням, виклад матеріалу вирізняється логічністю й послідовністю, а сформульовані висновки й рекомендації мають належне наукове підґрунтя.

Перший розділ — «Чорний піар як об'єкт політологічного аналізу» — присвячено аналізу сутнісних характеристик чорного піару та його дефінітивних особливостей. Значну увагу приділено методологічним підходам до вивчення цього явища в електоральному контексті, систематизації його ознак, видів і структури, а також розкриттю пізнавального потенціалу чорного піару для дослідження виборчого процесу і специфіки сучасних маніпулятивних технологій.

У другому розділі — «Теоретико-методологічна концептуалізація імперативів чорного піару у виборчому процесі» — викладено авторські підходи до осмислення системи суспільних вимог до виборчого процесу через категорію «імператив», розкрито визначальну роль виборчих настанов у формуванні стратегій чорного піару та механізми реалізації маніпулятивних технологій з урахуванням психологічних чинників впливу на електоральну поведінку.

Третій розділ — «Методологія аналізу чорного піару як системного феномену» — містить авторські розробки щодо вдосконалення інструментарію дослідження чорного піару: представлено холістичний підхід до його вивчення, охарактеризовано процесуальні характеристики стратегій і тактик, а також соціоструктурні особливості цього явища, з окремим

акцентом на впливі чорного піару на електоральну поведінку та суспільну довіру до демократичних інституцій.

3. Достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Достовірність і наукова новизна результатів дослідження не викликають сумнівів. Зміст дисертації переконливо засвідчує вагомий внесок автора в розроблення досліджуваної проблематики та значний рівень новизни отриманих здобутків.

Мета дослідження сформульована чітко, теоретико-методичні й практичні завдання поставлено та реалізовано. Є всі підстави стверджувати, що авторові вдалося повністю розв'язати завдання дослідження й досягти поставленої мети, а обрані шляхи їх вирішення є оригінальними та узгодженими з ознаками наукової новизни.

Наукова новизна роботи полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та розв'язанні завдання комплексного дослідження чорного піару як системного феномену сучасної виборчої комунікації. Найвагоміші наукові здобутки відображено в таких положеннях:

- уперше обґрунтовано необхідність розглядати чорний піар як багаторівневу комунікаційну практику, що діє водночас на інформаційному, психологічному та соціальному рівнях (с. 30–77); такий підхід дає змогу подолати спрощене трактування явища як «негативної агітації» й перейти до розуміння його як складної системи впливу на політичну свідомість громадян;

- удосконалено методичний підхід до концептуалізації категорії «імператив» у контексті чорного піару (с. 81–136); на відміну від традиційного трактування, запропонований підхід системно розкриває зв'язок між соціальними очікуваннями, страхами й установками електорату та стратегіями негативної інформаційної боротьби;

- розроблено методологію аналізу чорного піару як системного феномену на основі холістичного підходу (с. 142–210), що уможливило

інтеграцію різних наукових перспектив і формування цілісного уявлення про роль чорного піару в електоральному процесі;

-уперше узагальнено теоретико-методологічні підходи до аналізу чорного піару у виборчих кампаніях і запропоновано розглядати його як комплексний феномен сучасної політичної комунікації (с. 212–214), що відкриває нові можливості для інтеграції різних наукових перспектив та поглибленого осмислення його ролі у виборчому процесі.

Усе наведене дає підстави констатувати, що робота вирізняється значною науковою новизною, поглиблює теоретичні засади вивчення чорного піару, збагачує вітчизняну політичну науку та відповідає меті й завданням дослідження.

4. Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні результати дослідження оприлюднено в 16 наукових працях: 5 статей у фахових наукових виданнях України, 1 параграф у колективній монографії «Трансформація суспільних відносин в Україні в умовах децентралізації публічної влади (соціально-філософський та політологічний аспект)», а також 10 публікацій у матеріалах міжнародних і всеукраїнських конференцій у Мюнхені, Парижі й Ліоні. Це дає підстави визнати виконаними вимоги п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року.

Наукові положення, що відображають новизну дисертаційного дослідження, повністю викладено в зарубіжних і фахових вітчизняних виданнях та обговорено на науково-практичних форумах. Результати, висновки і пропозиції, представлені в дисертації, є власними здобутками автора; з праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано виключно ідеї та положення, отримані здобувачем самостійно.

5. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження мають як теоретичне, так і практичне значення. Наукова цінність роботи Приймича А. П. полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних засад дослідження чорного піару як системного феномену виборчих кампаній, що розширює аналітичний інструментарій вивчення маніпулятивних технологій у сучасній політичній науці.

Дослідження має суттєве значення для розвитку вітчизняної політичної думки. Його наукову значущість визначають комплексний підхід до аналізу чорного піару у виборчих кампаніях, упорядкування категоріального апарату, розкриття ролі інформаційних технологій у виборчих стратегіях, установлення взаємозалежності між рівнем медіаграмотності, станом політичної культури та результативністю маніпулятивних технологій, а також обґрунтування шляхів зміцнення суспільного імунітету до деструктивних інформаційних впливів.

Практична значущість роботи підтверджена впровадженням її результатів у навчальний процес кафедри політології та філософії імені Сергія Коновала Західноукраїнського національного університету (є відповідна довідка про впровадження), а також у діяльність політичної партії «Європейська Солідарність» і органів місцевої та обласної влади Тернопільської області. Окремі результати дослідження знайшли застосування в програмах із підвищення рівня медіаграмотності та політичної культури громадян.

6. Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації.

Аналіз анотації підтверджує її змістову відповідність основним положенням, викладеним у тексті дисертації; анотація не містить тверджень чи ідей, відсутніх в основному змісті роботи.

Анотацію подано українською та англійською мовами; вона є стислим узагальненим викладом змісту дисертаційного дослідження. В анотації

лаконічно представлено ключові результати роботи, відображено наукову новизну та охарактеризовано практичне значення отриманих висновків. Анотація і текст дисертації оформлені відповідно до чинних вимог Міністерства освіти і науки України.

7. Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Аналіз наукових публікацій, у яких відображено основні результати дисертаційної роботи Приймича А. П., не дає підстав для фіксації порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації або фальсифікації). У дисертації наявні посилання на всі використані джерела щодо кожного факту, твердження, ідеї чи статистичного показника. Наукова робота, подана до захисту, відповідає нормам авторського права і суміжних прав та засвідчує прагнення автора надати достовірну інформацію про власні наукові здобутки, застосовані методи дослідження і використані джерела.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи і її окремих положень.

Загалом позитивно оцінюючи дослідження, здійснене Приймичем Андрієм Павловичем, вважаємо за доцільне звернути увагу на деякі питання дискусійного або недостатньо висвітленого характеру.

1. Попри цілісність структури дисертації та послідовність викладу матеріалу, окремі теоретичні положення щодо сутності чорного піару потребують додаткового уточнення. Явище розглядається в широкому контексті політичної комунікації та виборчих технологій, проте межа між чорним піаром, негативною політичною комунікацією та іншими формами інформаційного впливу не завжди простежується достатньо чітко: поняття «чорний піар», «негативна реклама», «дезінформація» і «пропаганда» подекуди вживаються як синонімічні, хоча в науковій літературі вони мають виразні концептуальні відмінності. Ретельніше розмежування цих категорій посилило б методологічну визначеність дослідження та підвищило чіткість його теоретичного апарату.

2. Автор аргументовано обстоює системний характер чорного піару у виборчому процесі та пропонує розглядати його крізь призму холістичного підходу. Водночас у межах теоретико-методологічного аналізу бажаним було б розгорнутіше обґрунтування того, як саме холістичний підхід забезпечує комплексність дослідження цього феномену порівняно з іншими методологічними стратегіями — системною, структурно-функціональною чи дискурсивною. Йдеться передусім про чіткіше розкриття взаємозв'язку між психологічними, інформаційними та соціоструктурними чинниками, що формують механізми маніпулятивного впливу у виборчих кампаніях, а також про конкретизацію аналітичних переваг холістичного підходу порівняно з уже апробованими методологіями дослідження чорного піару.

3. Емпірична база дисертації могла б бути розширена за рахунок системнішого аналізу конкретних виборчих кампаній в Україні. Наведені в роботі приклади, зокрема звернення до досвіду президентських виборів у США 2020 року, дають змогу продемонструвати загальні закономірності трансформації чорного піару в сучасному інформаційному середовищі, проте не повністю відображають специфіку вітчизняного електорального простору з властивими йому моделями політичної комунікації, рівнем медіазалежності та особливостями суспільного сприйняття маніпулятивних технологій. Ширше залучення прикладів з українських виборчих кампаній посилило б практичну релевантність дослідження та вкорінило б його висновки в реаліях вітчизняного політичного процесу.

4. Сучасні форми чорного піару, пов'язані із соціальними мережами, ботами, дезінформаційними кампаніями та мікротаргетингом, розкрито в дисертації недостатньо повно з огляду на актуальність цифровізації виборчих процесів. У сучасному медіапросторі саме ці інструменти стали визначальними механізмами маніпулятивного впливу на електоральну поведінку: алгоритмічне таргетування дає змогу поширювати дискредитаційні наративи серед конкретних соціальних груп із мінімальними витратами й максимальною точністю, тоді як мережі ботів і автоматизованих

акаунтів здатні штучно створювати враження масовості певних суспільних настроїв. Дезінформаційні кампанії, що реалізуються через Facebook, Telegram, YouTube та інші платформи, набувають транскордонного характеру й суттєво ускладнюють ідентифікацію та нейтралізацію маніпулятивних впливів. Ґрунтовніше висвітлення цифрового виміру чорного піару, зокрема аналіз конкретних кейсів застосування мікротаргетингу й ботових мереж у вітчизняних виборчих кампаніях, істотно посилює теоретичну та практичну цінність дослідження.

5. Логіка переходу від розділу 1 (загальнотеоретичний аналіз) до розділу 2 (концептуалізація імперативів) і розділу 3 (системний аналіз) потребує додаткового пояснення щодо послідовності та взаємозумовленості дослідницьких завдань. Попри загальну структурну послідовність роботи, зв'язок між окремими розділами не завжди простежується достатньо чітко: незрозуміло, як саме результати загальнотеоретичного осмислення в розділі 1 зумовлюють вибір категоріального інструментарію для концептуалізації імперативів у розділі 2, а також яким чином запропонований у розділі 2 концептуальний апарат визначає методологічні принципи системного аналізу в розділі 3. Розгорнутіший вступ до кожного розділу й чіткіше формулювання дослідницьких питань, на які він покликаний відповісти, суттєво підвищили б внутрішню логічну єдність роботи та полегшили б сприйняття авторської дослідницької стратегії.

Наведені зауваження жодною мірою не впливають на позитивну оцінку роботи Приймича Андрія Павловича — вони лише відображають багатогранність досліджуваної теми й можуть бути корисними для подальших наукових пошуків у цьому напрямі.

Усе зазначене вище має суто полемічний характер; відповіддю на ці питання може слугувати їх обговорення в ході публічного захисту, що жодним чином не применшує наукової вагомості здобутків здобувача.

За змістом та оформленням дисертація Приймича Андрія Павловича на тему «Чорний піар у виборчих кампаніях: теоретико-методологічний аналіз»

відповідає встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України, зокрема:

- відповідає паспорту спеціальності 052 — «Політологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»;

- відповідає вимогам, визначеним Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Таким чином, дисертація Приймича Андрія Павловича є вагомим прикладом самостійного наукового дослідження, яке вирізняється завершеністю й змістовою цілісністю.

9. Загальна оцінка роботи, її відповідність встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Приймича Андрія Павловича на тему «Чорний піар у виборчих кампаніях: теоретико-методологічний аналіз» є завершеною самостійною науковою працею, що враховує нові теоретичні, методичні та прикладні підходи до реалізації актуального наукового завдання — комплексного дослідження чорного піару як системного феномену сучасного виборчого процесу. Тему розкрито в повному обсязі, поставлені завдання вирішено, мету досягнуто; представлені наукові результати мають як теоретичну цінність, так і практичне значення, а повнота їх висвітлення в опублікованих працях свідчить про самостійність виконання роботи та високий рівень наукової підготовки здобувача.

Беручи до уваги актуальність теми, наукову новизну, вагомість отриманих результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну значущість сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Приймича Андрія Павловича на тему «Чорний піар у виборчих кампаніях: теоретико-методологічний аналіз» відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження

ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, а її автор — Приймич Андрій Павлович — заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 — «Політологія» галузі знань 05 — «Соціальні та поведінкові науки».

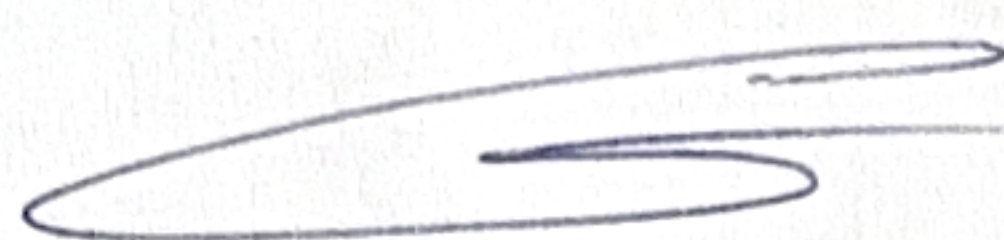
Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,

декан факультету психології, політології та соціології

Національного університету

«Одеська юридична академія»

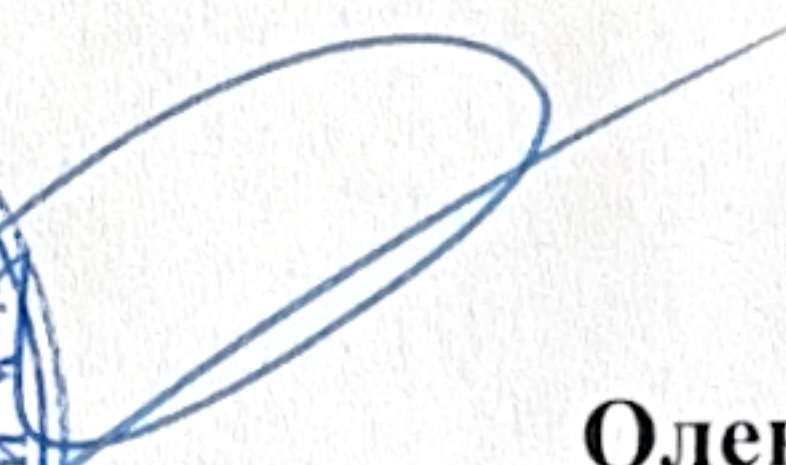
Денис ЯКОВЛЕВ

Підпис офіційного опонента засвідчую:

В.о. ректора

Національного університету

«Одеська юридична академія»

Олександр УШКАНОВ